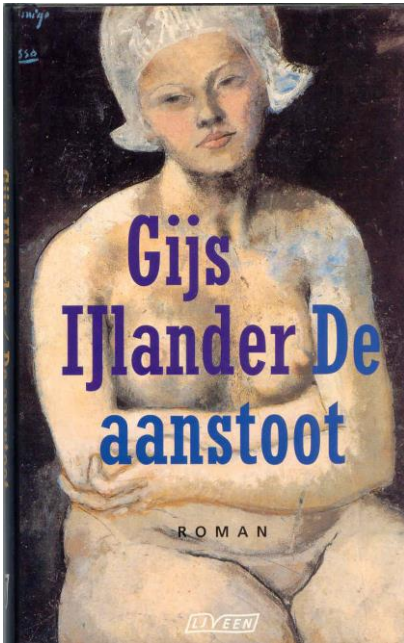

'Loont den bode'

Postboden en brievenbestellers zijn in de meeste studies over de geschiedenis van het postbedrijf ondergeschikte bijfiguren. In het jubileumboek dat KPN in 1999 deed verschijnen (en present gaf aan al zijn personeelsleden) zoeken we vergeefs naar een alinea die hun wat recht doet.

Een van de weinige postbestellers die het tot hoofdpersoon in een roman geschopt heeft, is Cor Klaver uit Koedijk. In *De aanstoot* van Gijs IJlander is hij een wat bemoeizuchtige man die met zijn hondenkar dagelijks de post uit Alkmaar haalt, onderweg brieven bestelt, veel koffie drinkt, kletst en roddelt. Daarbij is hij een stiekeme gluurder, die niet van de vrouwen af kan blijven. De combinatie van die eigenschappen zal hem fataal worden, al op de eerste bladzijden van het boek drijft hij in het Noordhollands Kanaal.

Cor Klaver is ongetwijfeld een verzonnen naam, want zo gaat dat in romans, maar de schrijver van het boek heeft zich aardig ingelezen in de postale zeden en gewoonten in het begin van de twintigste eeuw.

Verhalen

Over de meeste postboden worden vooral de verhalen doorverteld die de mooie kanten van hun zware werk laten zien. Ze ploeteren heldhaftig langs woeste kettinghonden door kniehoge sneeuw naar verlaten boerderijen en bezorgen de bejaarde weduwe niet alleen het nieuws van haar zoon aan het front, maar ook de medicijnen, meegenomen uit de grote stad. Als je geen postzegel had om je brief te frankeren, deed je hem ongefrankeerd in de brievenbus, met een sigaar voor de bode erbij. Toch moeten we de voorstelling niet al te romantisch maken.

Zo hadden ze in Monnickendam halverwege de negentiende eeuw een brievenbesteller die zijn superieuren met enige regelmaat tot machteloze woede wist te brengen. K. Hondius was zijn naam, in 1854 schatte hij zijn eigen leeftijd op 55 jaar en had hij er al 22 dienstjaren bij de Posterijen opzitten. Vele directeuren hadden geprobeerd hem in het gareel te krijgen, maar niemand was daar echt in geslaagd. In Monnickendam leefde hij in uiterst armoedige omstandigheden en vertoonde hij, in de woorden van de Inspecteur der Posterijen, "een zonderbare wijze van zijn".

Naast jaarlijks toenemende gebreken als een verregaande staat van doof- en blindheid en een "gering denkvermogen", constateerden de Monnickendamse postdirecteuren een onverbeterlijke traagheid en een toenemende brutaliteit en lompheid.

Dienstvoorschriften lapte hij aan zijn laars, hij meldde zich herhaaldelijk ziek of verscheen uren te laat op het postkantoor, nam bij voorkeur geen brieven mee en verloor meer dan eens brieven in de stad.

Hij was ook belast met een bodeloop op Overleek, maar gaf er de voorkeur aan die brieven mee te geven aan inwoners van dat dorp die hij toevallig in de stad aantrof. Daarbij verdubbelde hij ook nog het 'bestelgeld' dat bij de geadresseerden gevorderd

moest worden.

Hondius was diverse malen ernstig vermaand, acht dagen geschorst, maar het had allemaal niets geholpen. Directeur Pieper had hem "ontslag met pensioen" geadviseerd, maar daarvoor bleek hij te koppig. Dus vroeg Pieper dat ontslag maar aan, vooral omdat hij een opvolger had gevonden: Lammes, ondermeester op de stadsarmschool, "een eerlijk en braaf mens", die Hondius' diensten al vaak overgenomen had. Lammes ontving een jaarsalaris van fl. 150.

Regels

Wie door oude aanstellingsaktes en kantooroverzichten bladert, zal het opvallen dat er officieel een verschil bestond tussen bestellers en postboden.

Postboden (=bodelopers) zorgden vooral voor het transport van de brievenzakken naar de kantoren of de plaatsen vanwaar verder vervoer geregeld was. Brievenbestellers bestelden de brieven bij de mensen thuis.

Toch was de praktijk vaak anders dan het principe. Zeker op het platteland zorgde de postbode ook regelmatig voor het bestellen van de brieven. Toen in 1850 een nieuw reglement voor de postboden werd opgesteld, bevatte dat onder meer de volgende bepalingen:

-(artikel 23) De Postboden kunnen worden belast met het overbrengen van lossen brieven buiten de postpakketten; met het ledigen van brievenbussen die in hunnen weg zijn geplaatst; en met het bestellen van brieven aan de huizen der ingezetenen (...)

-(artikel 24) Wederkeerig kunnen brievenbestellers van Postkantoren, hetzij tijdelijk, hetzij duurzaam, met de dienst van Postbode op nabij gelegene plaatsen worden belast, indien hunne overige werkzaamheden dit toelaten.

Ook voor de werkzaamheden van de brievenbestellers werd in 1865 een uitgebreid reglement opgesteld, het telde niet minder dan 27 artikelen en werd aan elke brievenbesteller ter hand gesteld, onder de nadrukkelijke verplichting het "in goeden en zindelijken staat te bewaren en op eerste aanvraag zijner chefs te vertonen" . Het reglement eiste van de bestellers "gepaste bescheidenheid en beleefdheid" tegenover een ieder met wie zij "ambtshalve in eenige aanraking komen", een stipte naleving van de orders van hun superieuren. "Op het kantoor onthouden zij zich van alle nodeloze gesprekken en verrichten hun werk in stilte, met spoed en met nauwkeurigheid."

Uit dat reglement (het staat uitgebreider in Veertig Poststukken) wordt duidelijk dat een brievenbesteller heel veel niet mocht en er er zullen heel wat bestellers en boden geweest zijn die ooit tegen een of meer van de regels gezondigd hebben. Toch was het ambt van postbode of brievenbesteller een gewilde betrekking. Afwisselend werk, een zekere vrijheid, en een uniform dat enige status gaf. Een eerzaam vak ook, een postbode stond voor betrouwbaarheid en bovendien kwam een postbode overal. Talrijk zijn de verhalen over bodes die behalve de brieven ook de doktersrecepten en andere bestellingen uit de grote stad meenamen, geld naar de bank brachten, of hielpen bij het invullen van ingewikkelde formulieren.

Huisman

Iedere stad, ieder dorp heeft wel een aantal postbodes gehad die iedereen kende. Dat die postbodes ook iedereen kenden, speelde daar misschien wel een rol bij. Jan van

Egmond in de Beemster, Ellebert de postloper op Marken, Cornelis en Pieter Oldenburg in De Rijp, Bram van der Meer en Harmen Huisman uit Purmerend. Bij de laatste staan we nog even stil.

Als het verleden dichterbij komt, lijken de archieven steeds minder te melden te hebben. Misschien is dat logisch, maar lastig is het wel. Wie op zoek gaat naar informatie over de meer recente (post)geschiedenis van Waterland, loopt snel vast. Je zou kunnen verwachten dat het postkantoor van (bijvoorbeeld) Purmerend er zo iets als een bedrijfsarchief op nahoudt, met gegevens over personeelsbezetting, het afscheid van de directeur, hoeveelheden verwerkte post, foto's van interieur, loketbeambten, bestellers. Helaas. Nu hebben ze bij dat zelfde postkantoor wel tijdens een aantal verbouwingen de deuren open laten staan, zodat veel gegevens en materiaal 'in particuliere handen zijn overgegaan'.

Gelukkig bezit het Streekarchief Waterland een imposante collectie kranten, op microfiche, en mag je bij deze uiterst klantvriendelijke instelling gewoon dagenlang gratis terugkomen. Via die kranten en een beetje doorvragen, kwam er toch nog iets boven water.

Harmen Huisman, in Purmerend geboren in 1859, overleden in 1930, heeft bijna een leven lang bij de post gewerkt. Dankzij de in het familiearchief bewaard gebleven benoemingsaktes weten we dat hij op 1 november 1882 in dienst trad. De verdiensten? Fl. 7,69 per week, fl. 400 in het jaar, maar omdat ambtenaren eens in de zoveel (2, 3, of 4) jaar een periodiek omhoog gingen, bedroeg zijn traktement op 1 juli 1891 fl. 550. In datzelfde jaar mocht Huisman zich ook bezig houden met het bestellen van telegrammen. In 1907 was hij vijftwintig jaar bij de post en verdiende hij bijna twee keer zoveel als toen hij met zijn bestelwerk begon: fl. 775 per jaar.

Hij moet een besteller geweest zijn met hart voor zijn werk. Toen de watersnoodramp van 1916 ook de Purmerendse binnenstad onder water zette (foto), bleef Huisman "in weerwil van de moeilijkheden", zo lang mogelijk op zijn post. Harmen Huisman had vooral de Purmerendse binnenstad als bestelwijk. Daar woonde hij ook, in het kleine huisje achter de kerk, met zijn vrouw en zes kinderen. Nu is daar de Wereldwinkel gevestigd. Het familieportret is rond 1910 gemaakt.

Bij zijn veertigjarig postjubileum bracht de krant hem een uitgebreide hulde, "voor de wijze waarop hij steeds tegenover 't publiek, superieuren en collega's zijn diensten heeft gepresteerd; zijn taak heeft vervuld met een grote dosis optimisme, een welhaast onverstoort goed humeur." Iedereen in Purmerend kende de markante besteller, met zijn "in de dienst vergrijsde haardos", en zijn jubileum werd dan ook groots gevierd. Talrijke gelukwensen, mooie toespraken, "een schat van bloemstukken", veel cadeaus en op het postkantoor wapperden de vlaggen. Alleen de aubade door het Stedelijk

Orkest kon door de slechte weersomstandigheden geen doorgang vinden.

Het Purmerendse postkantoor tijdens de Watersnood van 1916